

Asia: VN/20569/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausuntopyynnön diaarinumero:

VN/20569/2023

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto luonnoksesta hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Keskusliitto lausuu lastensuojelulain osalta jälkihuollon ikärajan alentamiseen liittyen ja varhaiskasvatuslain osalta kustannusvastuun selkiyttämisen osalta.

Esityksen keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lastensuojelulain 75 §:n 3 momenttia, jossa säädetään lastensuojelulain jälkihuollon päättymisestä. Jälkihuollon nykyistä ikärajaa laskettaisiin kahdella vuodella ja hyvinvointialueen velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyisi viimeistään, kun nuori täyttää 23 vuotta. Jälkihuollon ikärajan laskemisen myötä lastensuojelulain 6 §:n mukainen nuoren määritelmä muutettaisiin tarkoittamaan 18—22 –vuotiasta ja hyvinvointialuetta velvoitetaan maksamaan itsenäistymisvarat nuorelle viimeistään nuoren täyttäessä 23 vuotta. Esityksessä ehdotetaan varhaiskasvatukseen täsmennystä lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta silloin, kun lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa. Varhaiskasvatusta säädetäisiin myös kuntien välisestä kustannusvastuusta ja lastensuojelulakia täsmennettäisiin tähän asiaan liittyen. Lastensuojelulakiin tehtäisiin myös teknisiä muutoksia sosiaali- ja terveystieteiden rakennemuutosten myötä havaittujen virheiden korjaamiseksi.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden täsmenmistä kuntien ja hyvinvointialueiden tehtävänjaon ja kustannusvastuun selkiyttämiseksi. Tehtävien ja vastuiden selkiyttäminen vähentää hallinnollista työtä ja yksinkertaistaa varhaiskasvatuspaikan järjestämistä lapselle. Lapsen edun mukaista on, että palveluiden järjestäminen sujuu kitkattomasti.

Lastensuojelun Keskusliitto ei kannata jälkihuollon ikärajan laskemista, vaan pitää sitä lyhytkantoisena toimenpiteenä, jolla ei saavuteta todellisia säästöjä. Ikärajan laskeminen katkaisee tärkeässä aikuistumisen iässä tuen nuorilta, jotka tarvitsevat turvalliset olosuhteet ja aikaa aikuistumiseen tarvittavien taitojen harjoittamiselle.

Jälkihuolto käsittää marginaalisen osan ikäryhmästä, mutta juuri tälle pienelle ryhmälle erityinen tuki on olennaista. Jos jälkihuollon tukea tarvitsevat nuoret eivät ole jälkihuollon asiakkaina, he käyttävät muita palveluita. Pahimmassa tapauksessa nuoret jäävät ilman tukea, jos tuki ei ole saavutettavaa. Järjestelmän pirstaloituneisuus voi osaltaan vaikuttaa siihen, ettei tuki tavoita sen tarvitsijaa. Huomioitavaa on, että tällä hetkellä ei ole tietoa siitä, miten annettu jälkihuollon palvelu on vaikuttanut muiden palvelujen käyttötarpeeseen.

Vuonna 2020 voimaan tullutta jälkihuoltoikärajan nostoa 25 ikävuoteen perusteltiin muun muassa sillä, että moni nuori syrjäytyy jälkihuollon loppuessa, ja vain harvalla heistä on siinä vaiheessa esimerkiksi ammattia. Nämä perustelut ovat edelleen ajankohtaisia. Riskitekijöiden kumuloitumisella on todettu vaikutus nuorten syrjäytymiselle (Hilli ym. 2017) ja sijaishuollossa eläneillä nuorilla on korkea riski pudota koulutuksesta ja jäädä työelämän ulkopuolelle. (Pasanen ym. 2023; Kääriälä ym. 2018). Keskusliitto toteaa, että ikärajan muutos on ollut voimassa vasta noin kolme vuotta, eikä näin lyhyeltä ajalta voi tehdä arviointia siitä, millainen merkitys lakimuutoksella on ollut. Keskusliitto korostaa, että jälkihuoltoikärajan jatkuva muuttaminen on myös omiaan aiheuttamaan nuorille

epätietoisuutta ja epävarmuutta heidän oman elämänsä vaihtoehtoista. Keskusliitto haluaa myös huomauttaa, että riittäviä toimenpiteitä lastensuojelun tai muiden korvaavien nuorten aikuisten palveluiden laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi ei ole tehty.

Jälkihuolto lisää yhdenvertaisuutta

Jälkihuollon yhtenä tarkoituksena on kaventaa eriarvoisuutta lastensuojelussa kasvaneiden ja lastensuojelun ulkopuolella kasvaneiden nuorten välillä. Elämässä pärjäämiseen tarvittavia taitoja kuten aloitteellisuutta ja vuorovaikutustaitoja pidetään usein itsestään selvyyksinä ja niiden puute johdetaan helposti yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Näin ei kuitenkaan ole, sillä lähtökohdat ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten paljon nuori on saanut tilaisuuksia harjoitella näitä taitoja.

Keskusliitto muistuttaa, että sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on elämässään keskimääräistä enemmän tekijöitä, jotka heikentävät pystyvyyssajattelua ja voivat johtaa syrjäytymiseen. Kun muut nuoret yleensä saavat rauhassa irtaantua lapsuuden kodistaan, itsenäistyä, hakea rajojaan ja muodostaa omaa identiteettiään, saattaa jälkihuollossa olevan nuoren arki olla useista kuormittavista kokemuksista selviytymistä, arjen taitojen opettelua, oman perhetilanteen käsittelyä ja joskus myös psyykkisten ongelmien, päihteiden käytön ja muiden vaikeuksien selättämistä. Jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla tunnistetut haasteet vuorokausirytmien ylläpitämisessä, sosiaalisissa suhteissa sekä riskikäyttäytymisessä vaikuttavat kaikkeen arkiseen pärjäämiseen. (Petäjä ym. 2023; Sariaslan ym. 2022). Lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (ACE) ja epävarmoissa olosuhteissa eläminen vaikuttavat kehollisesti mm. nostaten henkilön stressitasoja ja siten vaikeuttavat rentoutumista ja uuden oppimista. (Westerlund-Cook 2020, 23–26).

Sijoitusta edeltäneet tapahtumat ovat usein lapsen kannalta traumaattisia. Niiden tietoinen käsittely tai tiedostamattomat vaikutukset voivat jatkua elämän eri vaiheissa. Myös sijoitettuna olemisesta voi jäädä kokemuksia, jotka vaikuttavat hyvinvointiin ja voimavaroihin heikentävästi. Jälkihuollon aikana nuorelle aikuiselle on tärkeää tarjota mahdollisuus oman historiansa lukemiseen ja tuntemiseen asiakirjojen, keskustelujen sekä nuorelle sopivan terapian kautta. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tukemiseen tarkoitettu keskitetty jälkihuolto on alun perin perustettu tähän tunnistettuun tuen tarpeeseen.

Tutkitusti tehokkaan avun edellytys on monen toimijan keskinäinen, kokonaisvaltainen ja koordinoitu tuki. (Heino ym. 2023; Merikukka ym. 2021). Kokemusasiantuntijoiden suora viesti (Jahnukainen & Tiili 2022; Kaijanen ym. 2022) noudattaa tutkimuksella saatua tietoa: Hyvä jälkihuolto on sellaista, jossa nuori kohdataan yksilöllisesti, jossa nuoresta ollaan aidosti kiinnostuneita ja kannustetaan löytämään oma polku. Nuoren on tärkeää tietää, että häntä varten on olemassa henkilö, johon turvautua tilanteessa kuin tilanteessa.

Subjekttiivinen oikeus jälkihuollon palveluihin tulee säilyttää

Keskusliitto muistuttaa, että jälkihuollon palveluita ei käytetä turhaan: Vaikka oikeus jälkihuoltoon on subjektiivinen, tuen tarvetta arvioidaan muiden lastensuojelupalvelujen tapaan koko työskentelyn aikana. Käytännössä jälkihuollon työskentelyn jatkuminen tai päättyminen perustuu jälkihuollon sosiaalityön ammattilaisen ja asiakkaan yhteiseen arvioon tuen tarpeesta. Jälkihuollon palveluihin oikeutettu nuorten aikuisten joukko ei ole homogeeninen, jolloin jälkihuollon perustehtävään kuuluu hyvin erilaisiin tuen tarpeisiin vastaaminen.

Keskusliitto korostaa, että toimivalla jälkihuollolla on myös tulevia sukupolvia koskeva merkittävä ennaltaehkäisevä vaikutus. Monet jälkihuollon asiakkaina olevat nuoret tulevat vanhemmiksi varhain. Kokemusasiantuntijat ovat tuoneet esiin, että he tarvitsisivat paljon nykyistä enemmän juuri vanhemmuusteemaan räätälöityjä tuki- ja palvelumuotoja. Monien nuorten vanhempien kokemusten mukaan heidän vanhemmuuttaan ja toimijuuttaan kasvattajana on kyseenalaistettu ammattilaisten toimesta juuri heidän oman sijaishuoltotaustansa vuoksi. Ennakkoluulot ja aliarvioiminen vähentävät nuorena vanhemmiksi tulleiden luottamusta omaan kyvykkyyteensä toimia vanhempina. (Kaijanen ym. 2022, 51.) Vauva ei voi odottaa nuoren vanhempansa vastuunottoa, vaan tarvitsee tämän hoivaa, hellyyttä ja kärsivällisyyttä heti synnyttyään. Jälkihuollossa on tärkeää tukea nuorta huolehtimaan seksuaaliterveydestä ja perhetoiveiden mahdollistamisesta sekä auttaa nuorta huolehtimaan vauvasta. Konkreettisesti tämä tarkoittaa yksilöllisesti perheelle suunniteltuja erityisiä jälkihuollon tuen muotoja, joiden tarkoitus on turvata lapsen ja nuorena vanhemmaksi tulleen hyvinvointi ja siten katkaista ylisukupolvinen vaurioittavien toimintamallien siirtyminen. Keskusliitto arvioi, että jälkihuollon ikärajan laskemista koskeva lakiesitys ei riittävästi huomioi muutoksen lapsivaikutuksia.

Kansallisissa kehittämishankkeissa tehdyillä kartoituksilla on koottu tutkimusperustaista tietoa lapsen ja nuoren hyvinvointia tukevista tekijöistä sekä toimivista ja kustannustehokkaista tuen käytännöistä. (Hirschovits-Gerz ym. 2023; Välijärvi 2019.) Ikärajan laskemisen sijaan jälkihuollon kehittämistä on edelleen tärkeää jatkaa samalla juurruttaen hyviä käytäntöjä hyvinvointialueiden toimintamalleihin. Todellisia säästöjä, yhteiskunnallista hyötyä ja inhimillistä hyvinvointia saavutetaan panostamalla toimiviin ennaltaehkäiseviin palveluihin. Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuistumisen tuen palvelut tulee ottaa osaksi lastensuojelun kokonaisuudistusta.

Keskusliitto painottaa, että on yhteiskunnan eettinen velvollisuus järjestää sijoitettuin olleille henkilöille jälkihuolto, jossa on ymmärrystä ja aikaa kannustaa nuorta aikuista rakentamaan turvallinen arki ja elämä itselleen. Jokainen jälkihuollon palveluihin oikeutettu asiakas tulee nähdä erityisen tuen tarpeen asiakkaana ja siten oikeutettuna omaan sosiaalityöntekijään. Jälkihuollon palveluiden järjestämisessä tulee nimenomaisesti ottaa huomioon tuen monipuolisuus ja pitkäkestoisuus: Jälkihuolto on erityistä työntekijä—asiakas -suhteeseen perustuvaa vuorovaikutustyötä. Onnistuessaan jälkihuolto tuottaa huomattavan yhteiskunnallisen hyödyn.

Lähteet

Jahnukainen, Johannes & Tiili, Anna 2022. Ei taikatemppuja vaan tukea – Kokemusasiantuntijoiden suositukset lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 1/2022.

Jälkihuollon politiikkasuositus. Lastensuojelun Keskusliitto 2022.

Heino Tarja & Laine Terhi & Hirschovits-Gerz Tanja (2023) Tieto vaikutuksista ja vaikuttavuudesta auttaa päätöksen tekoa. Teoksessa Hirschovits-Gerz, Tanja & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Weckroth, Niina (toim.) 2023. Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. Raportti 5/2023 THL. s. 114–117.

Hilli Petri & Ståhl Timo & Merikukka Marko & Ristikari Tiina 2017. Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta. Analyysi. Yhteiskuntapolitiikka 82.

Hirschovits-Gerz, Tanja & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Weckroth, Niina (toim.) 2023. Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. Raportti 5/2023 THL.

Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina & Heino, Tarja (toim.) 2022. Ikkuna aikuistumiseen: Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Raportti 2/2022 THL.

Kaijanen, Milja & Liukkonen, Johanna & Nokireki, Katriina & Westlund, Onni 2022. Nuorten osallisuus ja kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. UP2US-hankkeen loppuraportti. Pesäpuu ry.

Kurki, Marjo 2020. Mielenterveyteen liittyvien tekijöiden, varhaisten kiintymyssuhteiden ja lapsuuskokemusten merkitys nuoren elämässä. Mielenterveys ja toimijuus. Teoksessa Yliruka, Laura & Kantoluoto, Anne & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Hipp, Tiia (toim.) 2020. Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020 THL. s. 20–23.

Kääriälä, Antti & Berlin, Marie & Lausten, Mette & Hiilamo, Heikki & Ristikari, Tiina 2018. Early school leaving by children in out-of-home care: A comparative study of three Nordic countries. Children and Youth Services Review 93 (2018) 186–195.

Merikukka, Marko & Hartman, Maaria & Ristikari, Tiina & Hilli, Petri & Juutinen, Aapo & Keski-Säntti, Markus & Virtanen, Petri 2021. Vamos-nuortenpalvelun vaikuttavuustutkimus. Itlan tutkimukset 2021:3.

Pasanen, Tytti P. & Keski-Säntti, Markus & Hilli, Petri & Ristikari, Tiina & Ståhl, Timo 2023. Educational attainment and employment of young adults ageing out of care: A registry study based on the Finnish birth cohort 1987. Child and family social work. Volume 28. Issue 3.

Petäjä, Ulla-Kaarina & Terkamo-Moisio, Anja & Häggman-Laitila, Arja 2023. The multifaceted nature of risk behavior among adolescents – A document analysis of patient and aftercare service providers' records. Journal of advanced nursing 2023 1–17.

Sariaslan, Amir & Kääriälä, Antti & Pitkänen, Joonas & Remes, Hanna & Aaltonen, Mikko & Hiilamo, Heikki & Martikainen, Pekka & Fazel, Seena 2022. Long-term Health and Social Outcomes in Children and Adolescents Placed in Out-of-Home Care. JAMA Pediatrics January 2022 Volume 176 number 1.

Väljærvi, Jouni 2019. Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille: Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019/7.

Westerlund-Cook, Saija 2020. Mielenterveyteen liittyvien tekijöiden, varhaisten kiintymyssuhteiden ja lapsuuskokemusten merkitys nuoren elämässä. ACeT ja toiveikkaus. Teoksessa Yliruka, Laura & Kantoluoto, Anne & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Hipp, Tiia (toim.) 2020. Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020 THL. s. 23–26.

Yliruka, Laura & Kantoluoto, Anne & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Hipp, Tiia (toim.) 2020. Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020 THL.

Kekkonen Elina
Lastensuojelun Keskusliitto